

СИРОВАТКО В.В.

асистент,
кафедра педагогіки та психології,
КНЕУ імені Вадима Гетьмана,
м. Київ

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ОСНОВНИХ ЦІЛЕЙ ШКІЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ТА ГЕОГРАФІЧНОЇ ОСВІТИ

У статті розглянуті дидактичні засади реалізації компетентнісного підходу у системі підготовки майбутніх викладачів економіки та соціально-економічної географії, з'ясовується взаємозв'язок між змістом понять компетентність та компетенції, їх відображенням у методиці навчання економіки у 10 класі загальноосвітньої школи.

Ключові слова: компетентність, компетенції, компетентнісний підхід, види компетенцій учнів, викладач економіки та соціально-економічної географії, методика компетентнісно-орієнтовних завдань.

В статье рассматриваются дидактические основы реализации компетентностного подхода в системе подготовки будущих преподавателей экономики и социально-экономической географии, уточняется взаимосвязь между понятиями компетентность и компетенции, их отображение в методике обучения экономики в 10 классе общеобразовательной школы.

Ключевые слова: преподаватель экономики и социально-экономической географии, компетентность, компетенция, компетентностный подход, виды компетенций учеников, методика компетентностно-ориентированных заданий.

In this article didactic principles of competent approach implementation in training system of future teachers of Economics and Social-Economical Geography are considered, interconnection between meaning of Set of Competences and Competence is clarified and the reflection of these names in education method of Economics in 10 class of comprehensive school is shown.

Key words: set of competences, competences, competent approach, types of pupils competences, a teacher of Economics and Social- Economical Geography, methods of competence-oriented tasks.

© Сироватко В.В., 2013

Посилення уваги до якості освіти як в Україні, так й в усьому світі зумовлюються зростанням ролі людського чинника в економічному й науково-технічному розвитку суспільства. Світові освітні тенденції відображають потреби якості освіти, до яких відноситься поглиблення взаємодії вищої школи й ринку праці, сутність якої розглядається вже не тільки як підготовка випускника на замовлення роботодавця під конкретне робоче місце, а як розширення спектру професійних умінь майбутнього фахівця. В контексті загальних тенденцій професійна компетентність виступає потужним чинником трансформації суспільства та забезпечення економічного зростання країни. Ця ситуація вимагає змін у професійній підготовці, які передбачають принципово новий підхід до спрямування її цілей, змісту й організаційних форм та методик навчання. Саме вирішення цих питань повинен забезпечити компетентнісний підхід до підготовки майбутніх викладачів економіки та соціально-економічної географії, результати якого відображаються в методичі застосування компетентнісно-орієнтованих завдань при викладанні шкільного курсу економіки.

Ідея компетентнісного підходу в педагогіці зародилася на початку 80-х років минулого століття. Спочатку мова йшла не про підхід, а про компетентність, професійну компетентність, професійні компетенції особистості як мету й результат освіти. При цьому компетентність у самому широкому сенсі розглядалася як поглиблене знання предмету або освоєне вміння. У процесі освоєння поняття відбувалося розширення його обсягу й змісту. І саме останнім часом (з кінця минулого століття) стали вже говорити про компетентнісний підхід в освіті (В.Болотов, Е.Я.Коган, В.А.Кальней, А.М.Новіков, В.В.Серіков, С.Е.Шипов, Б.Д.Ельконін і ін.). Компетентнісний підхід до змісту професійної освіти розробляли В.І. Байденко, Е.В. Бон-

даревська, Т.Г. Браже, Є.Ф. Зеєр, І.А. Зимня, І.А. Мітіна, А. К. Маркова, А.М. Новікова, Ю.Г. Татур та ін. Проте залишаються невизначеними особливості реалізації компетентнісного підходу в освіту через часткові дидактики. Реалізація впливу теоретичних засад компетентнісного підходу на їх відображення у змісті конкретної методики навчання, зокрема економіки, і є метою статті. Формування професійної компетентності актуалізується у зв'язку із проблемою підготовки майбутніх викладачів економіки та соціально-економічної географії, зокрема, й тому, що економічні перетворення в нашій країні визначили потреби в підготовці нового покоління фахівців, здатних управляти виробництвом, персоналом, ринковими відносинами й т.п.

На сьогодні компетентнісний підхід персоніфікує інноваційний процес в освіті, відповідає прийнятій в більшості розвинених країн загальній концепції освітнього стандарту й прямо пов'язаний з переходом на систему компетентностей у конструюванні змісту освіти й системи контролю його якості. Компетентнісний підхід має розв'язати ряд таких проблем в освітньому процесі, які до цього часу залишаються невирішеними в рамках існуючих освітніх технологій. Широке поширення цього поняття в освіті пояснюється бажанням підкреслити використання прогресивних інноваційних технологій і методів навчання. Незважаючи на широке вживання самого поняття, немає загальноприйнятого визначення.

Проте об'єктивним явищем в освіті стає виникнення таких нових понять, як компетентнісно-орієнтована освіта. Насамперед, це реакція професійної освіти на соціально-економічні умови, що змінилися, на процеси, що з'явилися разом з ринковою економікою. Ринок ставить до сучасного фахівця цілий список нових вимог, які недостатньо враховані або зовсім не враховані в програмах підготовки

фахівців. Ці нові вимоги, як виявляється, не пов'язані жорстко з тією або іншою дисципліною, вони носять надпредметний характер, відрізняються універсальністю. Їхнє формування вимагає не стільки нового змісту (предметного), скільки інших педагогічних технологій. Подібні вимоги одні автори називають базовими навичками (В.І.Байденко), інші - надпрофесійними, базисними кваліфікаціями (А.М.Новіков), треті - ключовими компетенціями [3].

Особлива увага останнім часом приділяється ключовим компетенціям. Цей процес розвивається як під впливом міжнародних тенденцій, так й незалежно від них. У цей час не існує загальноприйнятого визначення компетенції. Загальним для всіх визначень є розуміння її як здатності особистості виконувати завдання, які умовно можна назвати компетентісно-орієнтовними. Загально відомо, що існують досить конкретні визначення компетенції як умінь, необхідних для того, щоб досягти успіху на роботі, у навчанні й у житті. Тому поряд з набуттям шкільних знань повинні формуватися компетенції. З'являється необхідність визначення змісту поняття компетенція і змісту в самому понятті «ключові компетенції» для певних суб'єктів навчального процесу (учень-вчитель, студент-викладач). Під компетенцією нами розуміється коло питань, у яких особистість має знання й досвід, що дозволяє їй бути успішною у власній життєдіяльності.

Компетентісний підхід припускає чітку орієнтацію на майбутнє, яка проявляється в можливості побудови своєї освіти з урахуванням успішності в особистісній і професійній діяльності. Крім цього, компетенція проявляється в умінні здійснювати вибір, виходячи з адекватної оцінки своїх можливостей у конкретній ситуації, і пов'язана з мотивацією на безперервну освіту.

Потреба розкриття складових елементів поняття компетенція повинна враховувати особливості специфіки

набуття компетентності суб'єктами навчального процесу, як учнями, так і студентами. Компетентісний підхід припускає чітку орієнтацію на майбутнє, яка проявляється в можливості побудови освіти з урахуванням успішності в особистісній та професійній діяльності. Сутнісними ознаками компетенції є наступні характеристики:

1. Знання - це набір фактів, необхідних для продуктивної праці. Знання - більш широке поняття, ніж навички. Знання представляють інтелектуальний контекст, в якому працює людина.

2. Навички - це володіння засобами й методами виконання певного завдання. Навички проявляються в широкому діапазоні; від фізичної сили й вправності до спеціалізованого навчання. Загальним для навичок є їх конкретність.

3. Здібність - вроджена схильність виконувати певне завдання. Здібність також є наближеним синонімом обдарованості.

4. Стереотипи поведінки означають видимі форми дій, що вживаються для виконання завдання. Поведінка містить у собі успадковані й придбані реакції на ситуації і ситуаційні подразники. Через поведінку проявляються цінності, етика, переконання й реакція на навколишній світ. Коли людина демонструє впевненість у собі, формує з колег команду, або проявляє схильність до дій, її поведінка відповідає вимогам організації. Ключовим аспектом є можливість спостерігати за цією поведінкою.

5. Зусилля - цей свідомий додаток у певному напрямку ментальних і фізичних ресурсів. Зусилля становлять ядро робочої етики. Будь-якій людині можна вибачити нестачу таланта або середні здібності, але ніколи - недостатні зусилля [4].

Як бачимо, ці складові, а саме знання та навички можуть набуватися як учнями в процесі навчання економіки та соціально-економічної географії, так і студентами в процесі професійної підготовки. Перевірити наявність

здібностей та стереотипу поведінки можна тільки при впровадженні в процес навчання майбутніх викладачів економіки та соціально-економічної географії компетентнісно-орієнтовних завдань з подальшою реалізацією набутих компетенцій в навчальний процес загальноосвітньої школи.

За видами компетенції можна класифікувати в такий спосіб: ключові, базові й функціональні. Під ключовими ми розуміємо компетенції, необхідні для життєдіяльності людини й пов'язані з її успіхом у професійній діяльності в швидкозмінному суспільстві. Під базовими компетенціями розуміємо компетенції, що відбивають специфіку певної професійної діяльності. Функціональні компетенції є сукупністю характеристик конкретної діяльності й відбивають набір функцій, характерних для даного робочого місця.

Таким чином, до ключових компетенцій можна віднести такі, які повинен мати кожний член суспільства і які можна було б застосовувати у всіх ситуаціях. Ключові компетенції стають універсальними й застосовуються в різних ситуаціях, як для учнів, так і для студентів.

Слід зазначити, що компетенції проявляються та формуються в діяльності. Оскільки всі види діяльності взаємозалежні в потоці людського життя, не можна строго розмежовувати види діяльності, і, отже, види компетенцій. Таким чином, вчені, що дотримуються цієї точки зору припускають наступне визначення компетенції: "Компетенція - це здатність людини міняти в собі те, що повинно змінитися як відповідь на виклик ситуації зі збереженням деякого ядра, яке включає цілісний світогляд у систему цінностей" [1]. Тобто компетенція "відбувається" в "точці дотику людини й світу", описує потенціал, який проявляється ситуативно, отже, може лягти в основу оцінки лише відстрочених результатів освіти; описує інструментарій одночасно й розуміння, і дії, які дозволяють сприй-

мати нові культурні, соціальні, економічні й політичні реалії [1].

Сутність реалізації компетентнісного підходу до шкільного навчання та професійної підготовки майбутніх викладачів економіки та соціально-економічної географії ми вбачаємо у створенні методики використання компетентнісно-орієнтовних завдань з шкільного курсу економіки та соціально-економічної географії, основою яких є конкретні ситуації (кейс-ситуації), проектувальні та проблемні завдання, які забезпечать формування тієї або іншої компетенції. При цьому як ситуація, так і проблемні або проектувальні завдання повинні бути життєво важливими для індивіда, нести в собі потенціал невизначеності, надавати вибір можливостей, знаходячи резонанс у культурному й соціальному досвіді того, хто навчається. Тобто необхідно моделювати (задавати або створювати) параметри середовища, ситуації діяльності, у якій формуються й розвиваються певні компетенції.

На жаль, практика показує недостатній рівень підготовки майбутніх викладачів економіки та соціально-економічної географії до компетентнісно-орієнтованого навчання. Це пояснюється, насамперед, розривом між цілями євроінтеграції вітчизняної освіти щодо досягненням нової якості освіти. Результатом пошуку розв'язку цієї проблеми став компетентнісний підхід до удосконалення методики навчання економіки, який реалізується в умовах підготовки викладачів економіки та соціально-економічної географії в КНЕУ. Так, при застосуванні компетентнісного підходу при викладанні навчальної дисципліни «Методика викладання економіки» загальна кількість занять може бути скорочена, але вони повинні перетворитися у вузлові коригувальні точки розвитку компетенцій студента. Замість аудиторної роботи повинна переважати самостійна, і по можливості наближена до реальної професійної діяльності. Загальна група студентів розподіляється на

невеликі групи (2-3 особи), учасників проекту або гурток за інтересами, з якими викладач повинен проводити роботу практично індивідуально.

Тому основною метою компетентнісного підходу є розвиток або формування певних компетенцій. Професійні компетенції викладача економіки та соціально-економічної географії можна розділити на педагогічні й предметні. Ми виділяємо наступні компетенції майбутнього викладача економіки та соціально-економічної географії:

- (загальнокультурна, соціально-трудова, інформаційна, комунікативна, самоосвітня);
- (технологічна, когнітивна, психологічна, регулятивна, дослідницька, методична);
- (аналітична, стратегічна, структурна і т.д.).

І саме завдяки навчання майбутніх викладачів економіки та соціально-економічної географії на засадах компетентнісного підходу, які реалізують свої досягнення під час проходження практики в загальноосвітніх школах, ліцєях, коледжах в процесі викладання економіки та соціально-економічної географії, майбутні фахівці намагаються формувати компетенції у своїх учнів на уроках, що дозволяє сучасній школі забезпечити досягнення таких результатів навчально-виховного процесу, які допоможуть молоді повноцінно жити в новому суспільстві. Школа за допомогою таких фахівців впроваджуватиме освітні технології, які будуть сприяти розвитку ключових компетенцій учнів: пізнавальної, самоосвітньої, особистісної, інформаційної, соціальної, полікультурної, комунікативної і т.д. Розвиток таких компетенцій передбачає організацію навчального процесу з економіки та соціально-економічної географії в загальноосвітній школі, при якій:

1.Формуються вміння:

- вирішувати проблеми,
- використовувати власний досвід;
- мати власну точку зору;

- розуміти позицію інших людей;
- оцінювати життєву ситуацію;
- оцінювати вчинки інших людей;
- приймати рішення.

2.Створюються умови для:

- зайняття самоосвітою;
 - пошуку інформації
 - спільної діяльності з однокласниками та дорослими;
 - організації індивідуальної роботи;
- Належне інтегрування означених навчальних цілей має забезпечуватись інструментальним механізмом, основою якого має стати система компетентнісно-орієнтованих завдань з конкретних шкільних курсів. Забезпечення ефективної реалізації компетентнісного підходу в економічній та географічній освіті можливе через:

- використання інтерактивних технологій;
- проведення нестандартних уроків;
- організацію дослідницької роботи;
- стимулювання самоосвітньої діяльності учнів;
- аналіз динаміки навчальних досягнень учнів;
- пропаганду досягнень науки та культури;
- підбір завдань, які потребують використання додаткових джерел інформації;
- проведення консультацій з пошуку необхідної інформації;
- навчання засобам складання плану, написання конспектів, вмінню виділяти головне;
- підготовку завдань творчого характеру;
- розробку завдань різного рівня;
- створення проблемних ситуацій;
- впровадження методів самооцінки та самоперевірки;
- організацію роботи в парах і групах змінного складу та ін..

Розглянемо фрагмент уроку з економіки в 10 класі з використанням прийомів розвитку основних компетенцій. А саме, інформаційну компетенцію ми формуємо за допомогою завдань, при виконанні яких учень демонструє вміння самостійно шукати,

аналізувати та сортувати необхідну інформацію (завдання 4), соціальну – демонструє вміння аналізувати ситуацію на ринку споживчих благ, володіє етикою економічних взаємовідносин (завдання 1) і т.д.

Тема.

«Потреби та споживчі блага»

Цілі:

- Навчити класифікувати потреби та споживчі блага, використовуючи власний досвід споживання та спілкування в суспільстві, встановлювати можливість речей задовольняти потреби.
- Розвивати вміння визначати власне місце у вивченні економічних процесів. Розвивати інформаційну та соціальну компетенції учнів.
- Виховувати почуття міри при визначенні структури споживання в залежності від рівня доходів.

Ресурси: схема-таблиця для роботи учнів, картки-завдання для роботи в парах та групах.

Хід уроку.

I Організаційний момент

II Вступне слово вчителя.

Мозкова атака (Питання-відповідь)

- Що вивчає економіка?
- Який образ мислення називають економічним?
- Хто є суб'єктом економічних відносин?
- Яку сферу життя суспільства охоплює економіка?
- Що розуміють під розподілом?
- Споживання – це...

III Актуалізація опорних знань

Зорова активізація роботи учнів з метою формування інформаційної компетенції (ключові поняття теми записані на дошці.)

- Потреби
- економічний інтерес
- економічна свобода
- економічна проблема
- споживчі блага
- гранична корисність
- загальна корисність

Слова записати в економічний словник, знайти в довідниковій літературі їх значення.

IV. Мотивація учбової діяльності.

Потреба – це необхідність в конкретних речах. При задоволенні потреб виникають збуджуючі мотиви діяльності (економічні інтереси) для задоволення потреб.

V. Вивчення нового матеріалу.

Питання теми:

- 1) Класифікація потреб.
- 2) Умова задоволення потреб.
- 3) Характеристика споживчих благ.
- 4) Теорія поведінки споживачів.
- 5) Закон збиткової корисності.

1. а) Евристична бесіда з учнями з одночасним складанням опорної схеми.

б) Робота в групах (по 2 парті, 4 людини)

- 1-а група – матеріальні блага
- 2-а група – нематеріальні
- 3-а група – індивідуальні
- 4-а група – базові
- 5-а група – викликані розвитком цивілізації
- 6-а група – другорядні

Завдання: Складання списку потреб, які відповідають конкретній групі. (Не менше п'яти потреб). Результати роботи презентуються учнями в голос.

2. Питання до класу: "Чи всі однаково можуть задовольняти свої потреби?"

Задоволення залежить від:

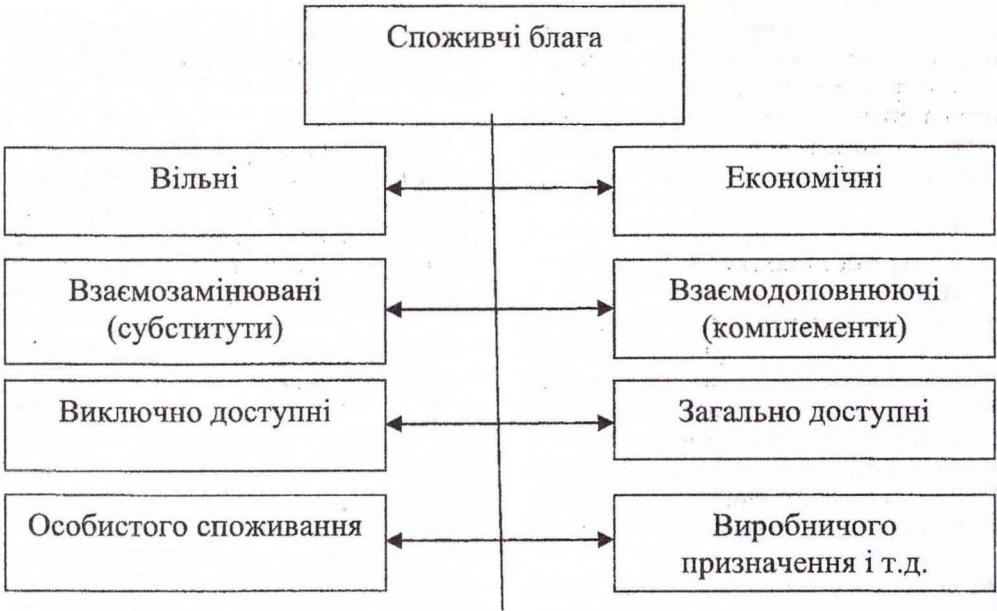
- доходів (грошей, які є в наявності);
- ціни;
- смаків і т.і.

3. Визначення (записати в зошит).

Здатність товару або послуги задовольняти потреби називається споживчим благом.

За допомогою книги та додаткових статей, які роздруковані для кожної пари учнів, проаналізувати запропоновану схему

- Робота в парах.
- Розташувати споживчі блага в порядку пріоритетності.

- Обговорення результатів роботи.
- 4. Дослідження по оцінці споживчо-го блага (робота з додатковим матеріалом – цифровф таблиці та графіки).

Аналіз таблиці та графіка.
Теорія поведінки споживача на ринку.

Узагальнення
! Людина намагаються максимізувати корисність.
Корисність товару – здатність задовольняти потреби.

!Кожен товар має власну граничну корисність – спадаючу граничну корисність.

Гранична корисність – додаткове задоволення від додатково спожитої одиниці.

! Загальна корисність – задоволення від споживання всієї кількості даного виду.

Висновки:
Задовольняючи потреби, зменшується їх гострота за ступенем наповнення.

- VI. Закріплення нових знань та умінь учнів.
Тест на економічну логіку.
- Чому дорівнює гранична корисність в момент наповнення ринку?
а) 100
б) 0
в) max.

VII Підсумок уроку.
Продуктів природи стало недостатньо для споживання, з'явився продукт праці (економічні блага), які стали товарами та послугами. Для їх виробництва необхідні ресурси. Це і буде темою наступного уроку.

Витягнути max.корисності для себе(раціональна поведінка)	Доходи всіх обмежені, на всі товари встановлені ціни	Поведінку обумовлено теорією граничної корисності
--	--	---

VIII. Домашнє завдання.

1) За допомогою останніх даних про стан ринку протягом останнього місяця (джерело – інтернет-сайт) побудувати графік та визначити момент наповнення ринку. Зробити висновки.

2) Знайти лексичне значення слів потреба, благо, корисність.

3) Написати есе на тему «Потреби моєї сім'ї яким чином ми їх задовіль-

няємо»

Отже, при плануванні, організації й проведенні уроків з використанням компетентнісного підходу слід чітко сформулювати компетенції, які будуть формуватися протягом заняття, розробити компетентнісно-орієнтовані завдання до теми та чітко окреслити одержання обов'язкових результатів навчання від кожного учня.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Байденко В.И., Оскарссон Б. Базовые навыки (ключевые компетенции) как интегрирующий фактор образовательного процесса // *Профессиональное образование и формирование личности специалиста*. – М. - 2002. – С.22-46.
2. Давидович В. Судьба философии на рубеже тысячелетий // *Вестник высшей школы*. 2003. - № 3 – С.4-15.
3. Зеер Е.Ф. Психология профессий. - Екатеринбург. - 1997.
4. Зимняя, И. А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата современного образования / И. А. Зимняя // *Интернет-журнал «Эйдос»*. – [<http://www.eidos.ru/journal/>]
5. Иванова, Т. В. Компетентностный подход к разработке стандартов для 11-летней школы: анализ, проблемы, выводы / Т. В. Иванова // *Стандарты и мониторинг в образовании*. – 2004. – № 1. – С. 16-20.
6. Криловець М. Г. Шкільний курс географії та методика її викладання: [навчальна програма] / М. Г. Криловець // 3б. навч. програм дисциплін географічного циклу. – Ніжин, 2000. – С. 79 – 84.
7. Криловець М. Г. Проблеми економічної підготовки майбутніх учителів / М. Г. Криловець // *Молодь і ринок*. – 2006, - № 7 (22). – С. 28 – 30.
8. Наперов В.Я. Разговаривая с Ли Якоккой // *Специалист*. – 2000. - № 4 – С.32.